

ISTENI HŐSÖK, HŐS ISTENEK A „MAHÁBHÁRATA” NÉVADÁSÁBAN¹

1. A Gangesz egyik kanyarulata fölött emelkedik Váránaszi vagy Benáresz, a hinduk legszentebb városa. A magukat árjának nevező nép betelepődése, a dravida őslakosság leigázása után India ősi kultúráját a vallási képzetek letisztulása jellemzi. Itt, a Gangesz-síkságon alakul ki a hindu hagyományrendszer és bölcséleti irodalom, mely a *Védák* könyveiben tesz tanúbizonyságot az őshazából hozott politeizmus magasabb rendű világszemlélettel való kiegészüléséről. A filozofikus művek mellett ez a földrajzilag pontosan behatárolható vidék az ősi hősmondák, a Mahábhárata és a Rámájana szülőhelye. E két, szorosan összekapcsolódó és konvencionálisan együtt emlegetett irodalmi mű az ókori eposzköltészet legkiválóbb alkotásai közé tartozik. Az eposz kifejezés nem fedti teljesen a valóságot, inkább epikus folyamatokról beszélhetünk: maga a Mahábhárata hétszer hosszabb, mint az Íliász és Odüsszeia együttvéve; a Rámájana terjedelmileg ennek közel a fele. Ehhez mérhető az indiai kultúrtörténetre tett hatásuk, hiszen ez a két alkotás máig meghatározza India népének gondolkodását, világszemléletét.

A Mahábhárata a vallási rendszerek fejlődését, átalakulását, tükrözi vissza, a hinduk valóságos bibliája. „Ami ebben a könyvben az erkölcsi törvény, a mindennapi élet, az érzéki vágyak és a felszabadulás dolgaira vonatkozik, az fellelhető mindenütt; ami pedig nem áll ebben a műben, azt hiába keresnők a hármas világon!” Úgy tartják, nem egy szerző műve, hanem valóságos önálló irodalom, évszázadok sorának szellemi lenyomata. A Rámájana jóval rövidebb, egységesebb, a hagyomány szerint egyetlen személy, Válmíki nevéhez fűződik, aki a hagyományos indiai versforma, a slóka első megalkotója. *Mahábháratjuddham* 'Bharata leszármazottainak nagy küzdelme', vagy más formában *Mahábharatam* 'Bharata nagy nemzetsége' – ez a két lehetséges fordítása létezik az eposz címének. *Rama-ayanam*, vagyis 'Ráma tovahaladása', másképpen 'Ráma eljövetele'. Egy harmadik magyarázat szerint, ez a tovahaladás nem más, mint a Nap útja a zodiákus körén, vagyis ez 'Ráma ragyogó, dicső vándorlása'.

2. Mind a Mahábhárata, mind a Rámájana központi témája a harc, a háborúskodás, kedvelt színhely a csatatér, bár az utóbbiban ez kevésbé hangsúlyos, mivel a történet magvát Ráma felesége, az elrabolt *Szítá* királyné kalandos úton való visszaszerzése jelenti. A Mahábhárata lényege a testvérharc, egymással rokoni kapcsolatban lévő nemzet-ségek háborúskodása.

A leszármazottak nevét a szanszkritban az alapnév magánhangzójának ún. „fokozása” jelzi, pl. *a*-ból *á*, *i*-ből *ai*, *u*-ból *au*, *ai*-ből és *au*-ból magánhangzó előtt *éj* vagy *av* lesz. Így például *Bharata* nevéből *Bhárata* 'Bharata utódja'; *Vaszudéva* fia, Krisna, a *Vaszudéva* megkülönböztető nevet viseli; a *Pándu* névből *Pándava* 'Pándu leszármazottja', a *Kuru* névből *Kaurava* 'Kuru utódja' lesz. Nemek szerint is elkülönülnek a ne-

¹ A nevek átírásában Baktay Ervin fordításának fonetikus formáit használom, amelyek a magyar kiejtéshez a legközelebb állnak.

vek: *-a*, *-ja* végződésűeket férfiak használnak, például *Dróna*, *Vjásza*, *Bhíma*, az *-í* végződés a női nevek sajátja, például *Adití*, *Párvatí*, *Prakrití*.

Az indiai panteon fontos képviselői a természeti jelenségekhez kötődő istenségek, amelyet megnevezésük is jelez, például *Szúrja* a Nap istene, *Varuna* a Vizek istene, *Gandra* a holdisten, *Agni* a Tűz istene (az ő neve ismerhető fel a latin *ignis* szóban is), *Váju* a Szelek istene, *Rudra* a viharisten. Női princípium *Adití*, az istenek és emberek anyja és *Prakrití*, aki maga a Természet, az ősi nőiség. Az istenek általános megnevezése a *déva*, *dévák*; ennek etimonja 'a ragyogó'. Mivel az emberek kiszolgáltatottak az elemeknek, így az eposz hőseinek életében is kiemelkedő szerep jut nekik. A legfontosabb istenek, akik irányítják a Mahábhárata vitézeinek sorsát, *Indra* és *Visnu*. Ez utóbbi az isteni hármasság, a *Trimúrti* alakja, a Lét Fenntartója. A Hármasság másik nagy alakja, *Siva* 'jóságos, jóindulatú' a Pusztító és Megújító, valamint felesége, *Párvatí* 'a hegy leánya' istennő is alakítja a szereplők sorsát.

Az ős nemzetségek, *Pándu* és *Kuru*, Bharata utódai, fiaik a *Pándavák* és *Kauravák*, s ők vívják élet-halálharcukat egymással. Ha az eposz neveit vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy az egyéni nevek mellett megkülönböztető nevek, epitetonok változatos használata jellemzi. A legkiemelkedőbb harcosok *Ardzsuna* és *Karna*. *Ardzsuna* félig isteni teremtmény, hiszen *Indra* isten fia, aki az egek atyja, legfőbb az istenek közül. *Indra* megkülönböztető neve a *Mahéndra* vagyis *Mahá-Indra* 'nagy Indra'. *Siva* istent ugyanígy *Mahésvara* néven említ az eposz, *Mahá-Ísvara*, vagyis 'nagy isten'. Az eposz sok megkülönböztető nevet alkalmaz, ezek közül *Ardzsunáé Bibhatsu*, jelentése: 'akit elkerültek és nem bántak vele érdemeinek megfelelően'; a *Brihannalá* női nevet is felvette, amikor eunuchként bujkált egy királyi udvarban. Segítője a haditettekben rokona, *Judhisthira*, a *Pándavák* legidősebbike és királya, aki a *Dharmarádzsa* melléknevet kapta: 'az igazságosság királya'. *Ardzsuna* kocsihajtója isteni lény, nem más, mint *Krisna*, aki *Visnu* isten, a Megtartó nyolcadik újjászületése. *Krisna* jelentése: 'sötétkék, fekete', ez az istenség bőrszínére utal.

A kuruksétrai nagy csatasorozat történetébe ágyazódik be egy önálló műnek is tekinthető rész, a *Bhagavad-gítá*, 'a Magasztos éneke vagy szózata'. *Bhagavan* 'a Magasztos' *Krisna* epitetonja; ő filozófiai fejtegetéseit osztja meg a hős *Ardzsunával*. Érdekes megvizsgálni *Krisna* megkülönböztetői neveit: *Góvinda* 'tehénpásztor, csordaőrző', ez utal neveltetési körülményeire; *örökkévaló Visnu*, *Teremtő*, *Nárájana* (*Visnu* mellékneve) 'az emberiség menedéke', 'Mindenség alapköve', *Örökkévaló*. Mind azt jelzi, hogy *Krisna* isteni személy, *Visnu* megtestesülése. A párbeszéd során *Ardzsuna* is újabb neveket kap *Krisnától*: *Dhananydzsaja*, vagyis 'a gazdagság elnyerője', *Gudakésa*, 'az alvás, vagyis a tudatlanság legyőzője'. Mindkét név a szellemi-spirituális gyarapodásra utal.

Ardzsunát isteni segítője mellett csodás harci eszközök is segítik: a *Gándíva* nevű isteni eredetű kézív; *Krisna* harcikorongja, a *Vadzsránábha* és a *Dévadatta* 'istenadta' nevű hadikürt (az európai kultúrában párhuzamként megemlíthetjük *Roland Olivánt*-ját). *Ardzsuna* az istenek segítségével legyőzi *Karnát*, s örök dicsőséget szerez a *Pándavák* nemzetségének, de élete méltatlan véget ér: *Csitrángada* királylánytól született fia, *Babhruváhana*, nem ismervén apját, párviadalban megöli, akárcsak az egyik német mondában *Hadubrand Hildebrandot*.

3. A Mahábhárata és a Rámájana az indiai ikonográfia számára alapvető inspirációt jelent a mai napig. A Mahábháratát az eposzi hagyomány egy *Vjása* nevű dalnoknak tulajdonítja, aki szintén visel megkülönböztető nevet: származási helye alapján ő *Dvaipájana* 'Szigetszüllötte'. A képzőművészetre gyakorolt hatása mellett nem kevésbé jelentős a későbbi korok indai alkotóit, Kálidászt, Rabindranath Tagorét megihlető világa, mindazonáltal ebben a kultúrkörben az egyéni névadást is befolyásolja. A fenti nevek is kiváló példák, mivel az évezredek nevek közül néhány ma is divatos Indiában (l. *Ardzsuna*, *Bhísma*, *Szávitrí*, *Szatjaván*; utóbbi két személy egy szerelmi történet szereplői a Mahábháratában).

Irodalom:

BAKTAY ERVIN 2000. *India*. Budapest.

BAKTAY ERVIN 1964. *Rámájana–Mahábhárata*. Budapest.

GOLDMAN, ROBERT 1977. *Gods, priests and warriors*. New York.

Internet = www.babynames.com

MISRA, B. N. 1991. *A Mahabharata dictionary*. New Delhi.

SZAMOS HAJNALKA